

(verscheen in: Wouter Klouwen en Ad van Nieuwpoort (e.a.), *Dominee of tentenmaker, de predikant als tolk en getuige*, Kampen 2007)

Een tegendraads ambt

Jozua als dienaar van het Woord

Wie op bijbelse wijze wil nadenken over het ambt van de voorganger doet er goed aan zich te oriënteren aan de liturgische teksten van het profetenboek Jozua¹. Door heel het boek heen is de roeping van Jozua onlosmakelijk verbonden met de roeping van de gemeente. Het woord dat Jozua in de mond wordt gelegd (de Tora die bewaard moet worden om te doen²), is tegelijk het woord dat de gemeente krijgt te horen om te doen. Alles wat er in deze verhalende profetie gebeurt, hangt aan dat ene Woord dat in de mond van voorganger Jozua wordt gelegd. In deze voetnoot bij de discussie over het ambt staan we om te beginnen stil bij de roeping van Jozua, om vervolgens te zien hoe deze roeping gestalte krijgt in het liturgische leven van de gemeente.

SUCCESSIE ALS OPDRACHT

Is er nog leven na de dood van Mozes? Onder de druk van deze prangende vraag staat de roeping van voorganger Jozua. Jozua wordt geroepen tegen de achtergrond van de dood van Mozes. Het hart van de bijbelse verkondiging, zoals verzameld en op orde gebracht in de vijf boeken van Tora, eindigt met de dood van Mozes en zijn onvindbare graf. Met dat bericht begint dan ook het boek Jozua:

En het geschiedde
na de dood van Mozes, de dienstknecht van JHWH,
dat JHWH tegen Jozua, de zoon van Nun, de dienaar van JHWH, zei:
Mozes mijn dienstknecht is dood.
Nu dan, sta op, trek over de Jordaan hier,
jij en heel dit volk
naar het land dat ik aan hen geef (...)³

In dit begin licht iets op van het geheim van de successie. Jozua is niet de eerste. Zijn naam klinkt samen met die van Mozes. Aan zijn roeping gaat de traditie van de Tora vooraf. Hij wordt in rij en gelid geplaatst. Wat duidelijk wordt in deze roeping is dat deze profeet in zijn ambt niet op zichzelf staat, maar zijn bedding vindt in de traditie van Mozes. Dat is de rijdende trein waarin hem een plaats wordt gewezen. Het wil zeggen dat de toekomst van het woord dat uit de mond van Mozes kwam met zijn dood niet is afgesloten. Het gaat dóór. Zijn woord ontsprong immers aan het levende Woord van JHWH. De gang van Mozes wordt betrokken op de weg waartoe Jozua wordt geroepen.

(...) zoals ik met Mozes geweest ben
zal ik met jou zijn.⁴

Deze successie is niet zomaar een vrijblijvend gegeven, maar behelst een opdracht. Dat Jozua in rij en gelid staat met de traditie van Mozes zal tot

uitdrukking moeten komen in het woord dat hij spreekt en in de daden die hij doet.

Alleen, wees sterk en standvastig
om te bewaren en te doen heel de Tora,
die Mozes mijn dienstknecht jou heeft geboden.
Wijk daarvan niet af naar rechts noch naar links
opdat je zult slagen
overal waar je gaat.⁵

De roeping van Jozua bestaat uit het bewaren van de Tora om die te doen. Al zijn woorden en daden zullen aan die roeping ontspringen, vinden daarin hun grond. En als het dan gaat over die Tora, dan gaat het in de eerste plaats over de beslissende opmaat van de Tien Woorden. Dan gaat het over het bewaren van de Naam van hem die zijn volk heeft doen opgaan uit het doodslaan, uit de benauwdheid. Het is het spreken en handelen met de exodus in je rug en de intocht voor ogen. Het is het gaan van de weg waarover Psalm 1 zingt. Elke andere weg loopt dood. De roeping van Jozua heeft scherpe contouren.

Het boek van deze Tora mag niet wijken uit je mond
overpeins het bij dag en bij nacht
dat je bewaart om te doen
naar al wat daarin is geschreven (...)⁶

Over de roeping tot de dienst aan het Woord gesproken! Eén grote oproep tot concentratie op deze Tora is het. Alleen vanuit de concentratie op Tora wordt het mogelijk zicht te krijgen op het land dat JHWH zijn gemeente geeft. En juist vanwege dat land als gave Gods komt het zo geweldig op die concentratie aan. Leren we daar immers niet wat het geheim is van de aarde, het geheim van de humaniteit? Zonder het bericht over het droge dat temidden van de doodswateren te voorschijn komt (Genesis 1) en dat verhaal over de uittocht uit het doodslaan (Exodus 14) wordt het land der levenden zelf weer tot chaos en doodslaan en wordt de profetie tot slavernij aan de goden. Om de goede koers te houden op de weg naar de vervulling van de belofte van het land, moet bij elke stap die gezet wordt deze 'Weisung' hardop gepreveld worden. Zo wordt de Tora, die uit zijn mond niet wijkt, actueel.

HERKENNING

Als wij proberen de lijnen door te trekken naar de discussie over het ambt van predikant, zijn twee aspecten van de roeping van Jozua betekenisvol. Om te beginnen is dat het aspect van de successie. De voorganger in de messiaanse gemeente staat, overigens net als de gemeente zelf, nooit op zichzelf. Hij staat in rij en gelid. Er zijn hem mensen voorgegaan en als hij er niet meer is zullen er altijd weer anderen zijn die in eenzelfde dienst staan. Dit besef is van beslissend belang. Het heeft te maken met het geheim van de gemeenschap der heiligen. Die gemeenschap wordt niet alleen in het heden als zodanig beleefd en onderhouden, die gemeenschap is er ook met hen die staan in de lange traditie van de kerk van alle eeuwen. Als dienaar van het Woord ben je, als het goed is, voortdurend met de getuigen uit die traditie in gesprek. Ook als zij misschien minder welkom en geliefd zijn, ook al zijn er in die ontmoeting talloze meningsverschillen en gaan de wegen misschien uiteindelijk uiteen. Het

bijzondere van het geheim van de gemeenschap der heiligen is dat het, ook als onze gesprekspartners niet meer onder ons zijn, een gesprek tussen levenden is⁷. Mensen als Augustinus, Calvijn en Barth doen in deze ontmoeting volop mee, maar ook Thomas, Schleiermacher en Bultmann. De successie waarover het gaat in het boek Jozua reikt echter nog dieper. Daar gaat het immers over het Woord dat zich onder de eerste getuigen heeft ontploefd als Tora, als 'Weisung'. Mozes personifieert deze Tora en wordt daarmee de vader van Jozua. En daarmee is deze successie tegelijk een opdracht. De dienst waartoe Jozua wordt geroepen is geen willekeurige zaak, maar een dienst met scherpe contouren. Alles zal, en daarmee komen wij bij het tweede aspect, in het teken moeten komen te staan van dat ene Woord dat in Mozes gebeurde. Deze dienst is daarmee in alle opzichten gebonden aan dit Woord. Daarmee wordt zij gedisciplineerd. Het is vooral een kritische heenwijzing. Als het gaat om het geheim van de messiaanse gemeente komt het er op aan welk woord men dient. Waar de concentratie op dit Woord verloren gaat, wint een andere dienst terrein. Dit is voor de actuele discussies over het ambt een zaak die niet gebagatelliseerd mag worden. Waartoe roept de kerk haar dienaren? Gaat het dan nog om datgene waar het van den beginne om te doen was, of heeft ze haar roeping in het teken van een andere dienst gesteld? Voordat je er erg in hebt, de geschiedenis laat dit maar al te vaak zien, verwordt het messiaanse geloof tot een dienst aan de bestaande macht. Vandaag zien we dit in hevige mate gebeuren in wat we dan maar noemen de 'Bushreligie' (*In God we trust*⁸), maar ook in een kerk die zichzelf uitlevert aan de markt en haar messiaanse boodschap inruilt voor het zoveelste zingevingsprogramma. Het boek Jozua laat er geen misverstand over bestaan. Een alternatief voor de weg van exodus, de weg van Pasen is er niet dan enkel het doodsland en zijn chaos. Daarom komt het er wel op aan heel dicht bij die Tora te blijven. Alleen in de dienst aan dat ene vreemde woord kunnen mensen ook daadwerkelijk worden gediend. Die aanduiding 'Verbi Divini Minister', is zo gek nog niet!

JOZUA ALS VOORGANGER VAN DE GEMEENTE

Jozua is niet los verkrijgbaar. Hij is niet weg te denken bij Mozes zijn voorganger, maar ook niet los te maken van de gemeente waarop zijn dienst aan het Woord zich richt. Wat wij door heel het boek Jozua heen zien is een dynamische wisselwerking tussen wat Jozua wordt toevertrouwd door het Woord van JHWH en het woord dat de gemeente krijgt te horen en te doen. Door de gemeente zelf wordt van deze wisselwerking gewag gemaakt:

Zoals wij in alles naar Mozes gehoord hebben,
zo zullen wij naar jou horen;
alleen, moge JHWH, jouw God, met je zijn
zoals hij met Mozes geweest is.⁹

Zoals het voorgangerschap van Jozua hangt aan het Woord dat aan hem geschiedt, zo komt de gemeente aan het licht in het antwoord dat zij op het door Jozua bemiddelde Woord geeft. Als het gaat over het antwoord van de gemeente in het horen en doen van het Woord dat haar is wedervaren, wordt er niet apart melding gemaakt van wat Jozua doet. Jozua is zelf geheel en al betrokken in het antwoord van de gemeente.

Illustratief voor het antwoord van de gemeente is haar liturgische rondgang rond de gesloten stad Jericho. In die rondgang worden wij bepaald bij het geheim van haar existentie. Een hoogst wonderlijke gang is het. Het gaat werkelijk tegen alles in. Er is geen vaderlandse geschiedenis van te maken. De weg vanuit de verdrukking van Egypte door de zee heen komt in deze rondgang tot z'n voltooiing. Van militaire strategieën horen we niets. Tanks en kanonnen, wapengekletter en oorlogstaal zijn in geen velden of wegen te bekennen. Het is wonderlijk stil. Eén zwaard is er. Het is in de hand van een bode van JHWH. Heel de weg die de gemeente gaat, staat onder het beslag van het woord dat deze bode tot Jozua spreekt. Het is eenzelfde woord als Mozes kreeg te horen vanuit de struik:

Doe je sandalen van je voeten
want de plaats waarop je staat is heilig.¹⁰

Het wordt er door heel het boek Jozua heen ingepeperd. Het land waarom het gaat is heilig. Dat land is niet om te nemen, maar is een land dat je ontvangt. Het wordt je gegeven. Bij elke stap die de gemeente zet moet zij zich dat te binnen brengen. Het is de weg van JHWH, het is ook *zijn* land. En net zoals die weg door de zee heen is het een onmogelijke weg die de gemeente gaat. Ze staat immers oog in oog met een gesloten stad.

Jericho sloot zich toe
en was toegesloten voor de kinderen van Israël.
Niemand ging er uit
en niemand kwam er in.¹¹

Op die gesloten toestand is het liturgische antwoord van de gemeente betrokken. Wat het beloofde land had moeten zijn, is een gesloten stad. Deze stad staat voor de bestaande orde. Voor de status quo waar geen beweging in te krijgen is. Het is de sfeer van de voldongenheid der dingen, waarin men zich neerlegt bij de gedachte dat het gaat zoals het gaat. Ten diepste staat Jericho voor de orde die zich neerlegt bij de dood. Het is een totaal lamleggende, gesloten wereld waar niemand aan kan ontsnappen. Een wereld is het waar de muren worden opgetrokken uit zelfbehoud en angst voor verlies van zekerheden. Alles in deze stad staat in het teken van het zelfbehoud. Het is het tegenbeeld van het Jeruzalem waarover in de Apocalyps wordt gesproken¹². Dat is de stad waar iedereen zijn plaats moet kunnen vinden. Jericho is een gesloten, exclusieve en totalitaire stad. Deze stad doet denken aan zo'n stad waar de profeet Nahum het over heeft¹³: een Ninevé waarin de menselijkheid onder de voet wordt gelopen. Het is een stad die haaks staat op het visioen van een nieuwe hemel en een nieuwe aarde.

En wat krijgt de gemeente nu te doen? Ze heeft een stem gehoord. Het is de stem van de belofte die zich zal gaan realiseren. Het is te merken aan het indringende 'En het geschiedde!' dat we tot zesmaal toe horen. Er gaat wat gebeuren dat van een totaal andere orde is dan de gegeven situatie. In plaats van tanks en kanonnen horen we van 'jobeelbazuinen'. Ze komen uit het vijfentwintigste hoofdstuk van het boek Leviticus. Het zijn de bazuinen die het jubeljaar moeten aankondigen: het vijftigste jaar, dat ook wel het welaangename jaar des Heren wordt genoemd. In dat jaar worden de zaken op orde gesteld. Gevangenen en slaven worden bevrijd. Schuld wordt kwijtgescholden en het land wordt opnieuw verdeeld. Iedereen krijgt weer gelijke kansen. Deze

jobeelbazuinen worden uit de kast gehaald om die nieuwe orde hier tegen de bestaande gesloten orde van Jericho in te blazen. Met die bazuinen in de hand wordt de rondgang van de stad ingezet. Tot tweemaal toe horen we:

Het was een gaan en schallen van de bazuinen.¹⁴

En zo wordt het contrast geschilderd tussen de gemeente en de stad. In de door muren opgesloten stad staat alles stil, maar de gemeente is in beweging. Zij leeft in de verwachting van de vervulling van de beloften. Zij verwacht de grote dag. Daar loopt zij in haar liturgie op vooruit. Zij loopt vooruit op de bevrijding van de machten van het bestaande. Daarom wordt Pasen gevierd en zal nu ook Pinksteren aanbreken. De vijftigste dag waarop wij juichen dat wij een plaats hebben gevonden in het land. Een veilige plaats op de aarde onder de hemel. Het is de dag waarop wij juichen dat wij deelgenoot zijn geworden aan de hemelse SHALOM op aarde. Zo doet de gemeente haar liturgische ronde. Ze doet het vanwege de stem die zij vernam uit de mond van voorganger Jozua. Die stem die haar bepaalde bij de exodus, bij de bevrijdingsberichten van Tora. Daar gaat ze. Zes dagen moet ze gaan. Heel Genesis 1 moet worden bewandeld. De priesters met de ark van het verbond in het midden. De voorhoede, de ambtsdragers voorop. Het is een absurd beeld. En we zien de mensen van Jericho op de muren staan. 'Moet je dat nou toch eens zien! Zijn ze gek geworden'. Een tegendraads beeld is het, maar kostelijk messiaans. Het gaat tegen alle stilstaande structuren in. De zevende dag is het hoogtepunt in de gang van de gemeente.

En het geschiedde op de zevende dag:

ze stonden vroeg op bij het opgaan van de dageraad
en ze liepen rondom de stad volgens dezelfde richtlijn, zeven keer.

Alleen op die dag liepen zij zeven keer rondom de stad.

En het geschiedde bij de zevende keer

- de priesters lieten de bazuinen schallen -

dat Jozua tegen het volk zei:

Juicht!

want JHWH geeft jullie de stad!

...

Toen juichte het volk

en men liet de bazuinen schallen.¹⁵

Eerst was de gemeente stil en ingehouden. Geen woord werd gesproken. Maar op de zevende dag moet te horen zijn dat niets blijft bij het oude. Dan mag niet langer onbesproken blijven dat de nieuwe mens de scheidingsmuur heeft weggehaald¹⁶ en er een nieuwe aeon is aangebroken. Zo storten de muren ineen en wordt er een nieuwe orde geschapen. De plaats die de gemeente vindt is echter wel heilige grond. Van roofpartijen kan geen sprake zijn. De gemeente doet niet aan 'landjepik'. Dit land is niet om nemen, maar is om te ontvangen als een geschenk.

HERKENNING

Dat de voorganger en de gemeente bij elkaar horen wordt ons in het boek Jozua helder voor ogen gesteld. Zoals de voorganger de gemeente herinnert aan haar

opdracht, zo wordt door de gemeente de voorganger bepaald bij het antwoord op het Woord van Godswege. In het kader van de discussie over het ambt zou je dan moeten zeggen dat een predikant niet losgemaakt kan worden van de liturgische gang van de gemeente. Een predikant zonder gemeente is als een vis op het droge. Of je deze redenering zomaar kunt omdraaien is de vraag. Maar een gemeente heeft wel een voorganger nodig. Zij kan eenvoudigweg niet zonder. En die voorganger moet toegerust zijn tot zijn dienst aan het Woord. Daarin immers krijgt zijn voorgangerschap contouren. Dat die voorganger ook nog allerlei andere dingen zou moeten kunnen is duidelijk, maar het unieke van zijn opdracht is toch in de eerste plaats dat hij dienaar is van een vreemd Woord. Daartoe moet hij zijn vrijgesteld. Om dat mogelijk te maken moet ook volop ruimte worden gecreëerd. Die dienst aan het Woord krijgt vooral in de liturgie gestalte. Dáár oefent de gemeente de vreemde vrijspraak. Dáár spelt zij de NAAM in verkondiging, lied, gebed en in het breken van het brood. Dat dit een vreemde dienst is wordt in het beeld van de rondgang rond de gesloten stad Jericho wel duidelijk. We horen nergens van een overleg met het management van Jericho om de liturgie te toetsen aan de behoefte van de tijdgeest. Het is een vreemde gang vanwege het vreemde Woord dat de gemeente in beweging brengt. Het is niet bepaald een voorbeeld van aangepaste liturgie waarin we kunnen doen waar we behoefte aan hebben. We horen van een strakke regie. Niets gebeurt zomaar. Elke willekeur is uitgesloten. Het gaat immers om de dienst aan het Woord van JHWH. Niet zomaar om een bevrediging van religieuze behoeften! 'Een radicaal veranderde context vraagt om een andere liturgie, wil zij althans niet een volkomen *Fremdkörper* worden', horen we Marcel Barnard¹⁷ in zijn boekje over liturgie zeggen. De vraag is wat hij precies onder 'context' verstaat (alsof dat een onproblematisch begrip is dat niet om een definiëring vraagt), maar als hij het erover heeft dat de liturgie geen *Fremdkörper* moet worden, adviseer ik hem het boek Jozua nog maar eens op te slaan. Constitutief voor de liturgie is toch niet hoe wij er aan toe zijn en hoe wij nu tegen de dingen aan kijken? Constitutief voor de liturgie is het vreemde, ja tegendraadse Woord van JHWH waaraan zij ontspringt. De ark van het verbond vormt het grandioze midden van de gemeente. Daardoor laat zij zich leiden. En natuurlijk kunnen we spreken over interpretatieverschillen. Dit mag echter nooit een vluchtweg worden om het maar niet te hoeven te hebben over waar het nu ten diepste om gaat in de gemeente. Nee, liturgie is geen willekeur, het is tot in al haar vezels gedisciplineerd door het Woord dat spreekt over een weg door zee, een woord dat spreekt over de opstanding der doden. Dat was vreemd, dat is vreemd en dat zal altijd vreemd blijven. En waarom? Omdat het ons bezit niet is. Liturgie als dienst aan het Woord van JHWH is geen bezit, maar een geschenk. Die dienst zit nooit als een programmaconcept in onze binnenzak maar moet ons steeds weer aangezegd en aangezongen worden. Is het niet vreemd om elke dag weer op staan om die ronde rond de gesloten stad te maken? Daar komt toch geen zinnig mens op? Dat is toch bij uitnemendheid '*fremdkörperisch*'? Elke keer zal daarom ook weer kritisch moeten worden gekeken naar die liturgie. Kritisch vanuit de geconcentreerde dagelijkse omgang met de Schriften. Dat is nodig om te voorkomen dat het niet te snel weer ons feestje wordt, ons programmaatje waar we heerlijk weg kunnen dromen bij onze eigen religieuze projecties. Grote terughoudendheid is geboden als het gaat om het zogenaamd aantrekkelijk maken van kerkdiensten. De praktijk wijst uit dat het vaak een opleuken is van oude vormen, die worden bijgesteld naar de normen van de amusementsindustrie. Alsof onze cultuur niet allang ten onder is gegaan aan het platte vermaak. Nee, de gemeente moet weten dat ze haar handen thuis moet

houden. De profetische literatuur laat er weinig misverstanden over bestaan waar het 'landjepik' op uitloopt. Liturgie is geen keuzemenu waarin wij onze voorkeuren op een rijtje zetten. De voorhoede van de gemeente zal haar elke keer weer moeten bepalen bij die vreemde rol die daar ligt in de ark van het verbond.

Ad van Nieuwpoort

NOTEN

¹ Voor deze bijdrage maakte ik dankbaar gebruik van K.A. Deurloo, Jozua, Verklaring van een bijbelgedeelte, Kampen 1981

² Jozua 1:7

³ Jozua 1:1, 2

⁴ Jozua 1:5

⁵ Jozua 1:7

⁶ Jozua 1:8

⁷ Zie wat Barth hierover zegt in zijn *Protestantische Theologie im 19. Jahrhundert*: 'Hier gilt *communio sanctorum*, gegenseitiges Tragen und Getragenwerden, Fragen und Gefragtsein und sich Verantwortenmüssen zwischen den daselbst in Christus versammelten Sündern'. En even verderop zegt hij: 'In der Kirche gibt es keine Vergangenheit, darum auch nicht in der Theologie. "Ihm leben sie alle"'. K. Barth, *Die protestantische Theologie im 19. Jahrhundert*, Zürich 1947, 3.

⁸ Of is het: 'In Gold we trust'?

⁹ Jozua 1:17

¹⁰ Jozua 5:15

¹¹ Jozua 6:1

¹² Openbaring 21:15-17

¹³ Nahum 3:1-8

¹⁴ Jozua 6:9,13

¹⁵ Jozua 6:15, 16, 20

¹⁶ Efeziërs 2:14

¹⁷ Marcel Barnard, *Liturgie voorbij de liturgische beweging, Over 'Praise en Worship', Thomasvieringen, kerkdiensten in migrantenkerken en ritualiteit op het internet*, Zoetermeer 2006, 16, 17